

Kirja-arvio: Läntisen mystiikan historia

Maiju Lehmijoki-Gardner. *Kristillinen mystiikka: Läntinen perinne antiikista uudelle ajalle*. Helsinki: Kirjapaja, 2007, 385 s.

Tuija Hovi

Dosentti Maiju Lehmijoki-Gardner on historian tutkija, jonka tutkimuskenttää ovat keskiajan uskon-
tohistoria, mystiikka ja maallikkohengellisyys. Hän on toiminut monen vuoden ajan luennoitsijana
Baltimoren Loyola Collegessa Yhdysvalloissa sekä julkaissut useita keskiajan kristillisyyttä käsitteleviä
teoksia.

Katolinen pyhimyskultti ja keskiaikainen mystiikka olivat suomalaisessa tutkimuksessa pit-
kään tuotteliaan teologi Seppo A. Teinosen reviiriä. Lehmijoki-Gardner on koonnut tästä aihealueesta
nyt yksiin kansiin monin tavoin toimivan paketin. Teksti on helppolukuista ja populaaria esitystapaa
tavoitteleva. Teoksessa on silti perusteellinen viitteistö sitä tarvitseville. Lehmijoki-Gardner on myös
koonnut kattavan katsauksen aiempaan mystiikan tutkimukseen. Mikäli lukija kaipaa tämän kaiken
jälkeen vielä jotain lisuketta, sitä löytyy niin ikään keskiaikaisen mystiikan tutkijan, Meri Heinosen
laatimasta listasta suositeltavaa kirjallisuutta.

MYSTIIKKA HISTORIAN JATKUMONA

Historioitsijana Lehmijoki-Gardner käsittelee mystiikan perinteitä kronologisesti aikakausittain osoitta-
en selkeästi katkeamattoman jatkumon kristillisen mystiikan traditioissa. Kirjoittaja muistuttaa, kuinka
merkittävä kasvualusta kreikkalainen kulttuuri oli kristinuskolle. Antiikin filosofien perintönä vakava
elämänasenne periytyi myös kristillisille mystikoille.

Juutalaisen perinnön Lehmijoki-Gardner näkee kristillistä mystiikkaa merkittävästi evästäneenä,
vaikka teologinen tutkimus ei olekaan hänen mukaansa tätä yhteyttä korostanut. Vanhan testamen-
tin pitkä kehityshistoria tuotti myöhemmin puhjenneelle kristinuskolle mystistä kuvastoa erityisesti
ilmestyskirjallisuuden, runouden, profetoiden ja mietelmäkirjallisuuden kautta. Kristillisessä traditi-
ossa Kristus-keskeinen mystiikka lienee kuitenkin useimmin vastaantulevaa, kun tarkastellaan pyhi-
myskulttia. Kirjoittaja osoittaa yhteydet Raamatun kanonisaation ja mystiikan aatteellisen kehityksen

välillä. Uuden testamentin anti mystiikalle keskittyy Lehmijoki-Gardnerin mukaan eritoten Paavalin ja Johanneksen teksteihin, joiden Kristuksen seuraamista kuvaava kieli- ja mielikuvasto ovat monikerroksisia ja symbolisia.

Lehmijoki-Gardner huomauttaa aiheellisesti, että Raamattua ei luettu varhaiskristillisessä ja keskiaikaisessa kulttuurissa samalla mielellä kuin tänä päivänä, puhumattakaan siitä, että jokaisella lukuhaluksella olisi edes ollut oma kirja käytettävissään. Kirjoittaja valaisee käytössä olleita pyhän tekstin lukutapoja sekä muita tapoja omaksua mystisen kokemisen muotoja. Kristuksen kärsimyksiin eläytyminen ja sen myötä kristityn kasvu edellyttivät kärsimyshistorian omakohtaista ymmärtämistä, mikä sinänsä innoitti pyrkimyksiä kohti mystistä kokemusta.

Historiallisesta kontekstistaan irrotettuina monet piirteet mystiikan perinteissä näyttävät helposti sattumanvaraisilta ja vaikeasti ymmärrettäviltä. Näin ei varmaankaan ole vähiten siksi, että kristinuskolla on pelkästään Euroopassa ollut monta muotoa. Lukijaa kuljetetaan tutustumassa kristinuskon monimuotoisuuden laajalla alueella Rooman valtakunnassa Välimeren ympäristössä sekä Brittein saarilla.

Mystiikan historia rakentuu kirjassa edelleen luostarilaitoksen kehityksen sekä maallikkoveljeskuntien esiinnousun myötä. Lehmijoki-Gardnerin teoksessa myös naisten osuus on näkyvästi mukana kokonaisvaltaisessa läntisen mystiikan katselmuksessa. Vaikka naisilla ei ollutkaan institutionaalista statusta kirkon piirissä, heidän hengelliset innovaationsa tuottivat silti huomattavia linjavetoja mystiikatradiitioon. Mystiikan käsite on ollut käytössä varsinaisesti vasta 1600-luvulta lähtien. Merkitykseltään käsite oli negatiivinen, kunnes 1800-luvun romantiikan myötä se sai myönteistä sävyä, mutta intellektuaalista aspektia siihen ei haluttu sisällyttää. Oliko mystiikka kuitenkin pelkkää tunteen paloa?

OPPI JA ELÄMYS

Lehmijoki-Gardner luonnehtii myöhäisantiikin ja varhaiskeskiajan uskonnollisuutta pintapuoliseksi sikäli, että se keskittyi suurelta osin rituaaleihin ja oli luonteeltaan kollektiivista. Sitä voisi siis pitää uskontopsykologian termein ekstrinsisenä uskonnollisuutena, jossa ihmisen suhde uskontoon on ennen kaikkea välineellinen (engl. religion as means) eikä niinkään omakohtaista kokemusta korostava ja itsessään merkittävä eli intrinsinen (engl. religion as end). Keskiajan symbolikuvasto ja mietiskely olivat niin ikään erilaisia kuin nykyään.

Kirjoittaja lähestyy mystiikkaa kahden toisiaan ruokkivan ulottuvuuden kautta. Ne ovat opillisuus ja elämyksellisyys. Älyllinen perinne kukoisti erityisesti luostareissa ja oppineiden miesten keskuudessa, kun taas eläytyvä ruumiillinen uskonnollisuus liitettiin enemmän maallikoihin ja naisiin.

Oman identiteetin etsiminen kuuluu kuitenkin kaikkeen syvälliseen uskonnolliseen elämään, kuten Pauli Annala teoksen esipuheessa toteaa. Keskiajan mystikotkin painiskelivat todellisen minänsä ja valheiminänsä määrittelyn kysymyksissä. Siinä mielessä heidän suhteensa uskontoon voi sanoa olleen kyseenalaistava, luova ja uuteen oivallukseen pyrkivä (engl. religion as quest). Älyllinen pohdinta pohjusti heidän hartauselämänsä, sillä mystinen kokeminen ei ollut heille epämääräistä heittäytymistä vaan määrätietoisien harjoituksen ja ponnistelun tulosta. Lehmijoki-Gardnerin teoksen keskeisenä teemana on nimenomaan tämän älyllisen ja elämyksellisen yhteen kietoutuminen mystisessä kokemuksessa.

Malliksi etsinnälle muodostui ajatus mystiikasta elämäntapana. Espanjalainen kirjallisesti tuoteltias mystikko, Avilan Teresa luonnehti mystisen kokemuksen kehittymistä kolmen päävaiheen kautta. Sellaisiksi hän määritteli puhdistautumisen vanhasta, valaistumisen eli hengellisen täyttymisen ja lopulta yhteyden Jumalaan. Teresan kuvaukset tunnetaan vahvasti erotiikan kieltä hyödyntävinä.

Lehmijoki-Gardner puhuu mystikoista omakohtaisuuden etujoukkona. Heidän elämäntavassaan painottui elävä yhteys Jumalaan tässä ja nyt. Erityisesti marttyyrien ja askeettien kohdalla kirjoittaja puhuu fyysisesti eletystä uskonnollisuudesta. Kristuksen kärsimyksiä jäljittelevä imitatio Christi -askeesi sai jalansijaa varsinkin Egyptissä ja Syyriassa.

KANONISAATIO, LUOSTARILAITOS JA MAALLIKOT

Pyhimyksistä puhuttaessa kanonisaatiolla on ehdottomasti ratkaiseva osuus mystiikassa. Kanonisoidut pyhimykset ovat toimineet esikuvina myöhemmille mystikoillekin. Pelkkä kirjallinen ja virallistettu traditio ei silti ole riittänyt tuottamaan moniulotteista mystiikkatraditiota kristinuskossa. Myös suullisesti välittyneen perimätiedon ja pyhimyselämäkertojen innoittaman erakkohengellisyyden Lehmijoki-Gardner näkee jatkuvan Benedictus Nursialaiseen pohjautuvassa luostarilaitoksessa. Luostarielämä tarjosi vaikutuskanavan myös naisille.

Erakkohengellisyys sisäänpäin kääntyvänä hartautena aiheutti ongelmia, joita esimerkiksi kartusiaanisääntökunta pyrki tietoisesti poistamaan. Muun kilvoittelunsa ohella erakot joutuivat nimittäin taistelemaan myös tylsistymistä vastaan, koska se oli kuolemansynti! Harjoitusten tavoitteena oli ylläpitää innostusta, mielensisäistä aktiivisuutta.

Selityksensä saavat teoksessa Bernard Clairveaulaisen elämyksellinen morsiusmystiikka sekä Fransiskus Assisialaisen ideoima köyhyys hengellisenä ihanteena. Tämän ”uuden mystiikan” keskeisenä ideana eivät olleet sanat vaan kokonaisvaltainen elämäntapa. Lehmijoki-Gardner selittää ihmeiden ja hurmoksellisten kokemusten arkipäiväistymistä maallikkoveljeskuntien mystiikan kautta. Maallik-

kohengellisuuden ekstaattisuus ja ruumiillisuus siirtyivät osaksi arkea kiertävien saarnaajien tarjoamien esimerkkien kautta.

Euroopan yhteiskunnallinen ja kirkollinen tilanne muuttui ratkaisevasti 1400–1500-luvulla reformaation ja renessanssin myötä. Kulttuurista katkosta korostava ajattelu ”pois pimeästä keskiajasta” tuotti muun muassa pyhimyskulttia kritisoivia uskonpuhdistajia sekä radikaalimpia toimenpiteitä. Noitavainoa kirjoittaja luonnehtii tehokkaana menetelmänä, jolla rajoitettiin epävirallista ja mystiikan sävyttämää kansanomaista uskonnollisuutta.

MYSTIIKKA ENNEN JA NYT

Kristillisen mystiikan tarina on yksilön ja yhteisön, virallisen opin ja epävirallisen kansanhurskauden vuoropuhelua. Läpi kirjan kulkevana teemana on mystiikassa samanaikaisesti toteutuva yksilöllisyys ja yhteisöllisyys. Silti mystikot ja kirkko ovat usein olleet törmäyskursilla keskenään. Henkilökohtaiseen kokemiseen perustuva pyhän tekstin tulkinta ei ole aina sopinut instituution pirtaan. Tilanne ei ole vieras tänäkään päivänä kristillisellä kentällä. Vertailukohteeksi käy vaikkapa evankelisluterilaisen kirkon piirissä toiminut ja paljon polemiikkia herättänyt karismaattinen Nokia Missio. Kristillisen mystiikan historialliseen linjaan sopivaa monimuotoisuutta heijastanee sekin, että nykyisten vapaiden suuntien kesken ei suinkaan vallitse konsensus siitä, mitä on oikeanlainen kokeminen vaikkapa keskeisen armolahjaopin suhteen.

Jatkumo tähän päivään välittyy myös kirjoittajan kuvauksessa siitä, kuinka kaupungit muuttuivat uskonelämän keskuksiksi 1200-luvulla. Kiertävät saarnaajat inspiroivat kansaa propagoimalla parannuksen tekemistä ja omakohtaisuutta uskonnollisuudessa. Lehmijoki-Gardner huomauttaa kuulijoiden kiinnostuneen varsin usein vain tilaisuuden viihdearvosta. Ei ole kovin kaukaa haettua verrata tilannetta tänä päivänä karismaattisen liikkeen julkisevangelistojen kokouksiin, joissa suuri osa osallistujista on paikalla vain uteliaisuuttaan, esimerkiksi nähdäkseen ilakoivaa ylistystä, kaatumisia tai mahdollisesti jopa ihmeitä. Sitoutuvasta uskonnollisuudesta ei elämyshakuisuudessa ole välttämättä kysymys ollenkaan.

Kristillisten mystikoiden perintöä ovat hyödyntäneet myös monet nykyiset New Age -opettajat. Esimerkkinä mainitaan ohimennen moderni mystikkopsykologi Eckhard Tolle, jonka ajatukset kärsimysruumiista (engl. pain body) ja inhimillisen kärsimyksen voittamisesta ammentavat nähdäkseni paljon myös buddhismista.

Länsimaisen mystiikan historia päättyy Avilan Teresan ja Ristin Johanneksen perintöön, jossa mystiikan yksilöllinen ja yhteisöllinen aspekti yhdistyy kokonaisvaltaiseksi oivallukseksi. Opillisuuden

ja kokemuksellisuuden rinnakkaiselo kansanomaisessa kristillisyydessä ja maallikkohengellisyydessä rakentuu Maiju Lehmijoki-Gardnerin teoksessa ymmärrettävästi ulottumaan kristinuskon varhaisista vuosisadoista aina tämän päivän karismaattisen liikkeen elämyksellisyyteen.